

ONA TILI VA ADABIYOTI DARSLARIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNI AMALGA OSHIRISHNING METODIK ASOSLARI

Umarova Sadina Sobirovna

Samarqand viloyati Urgut tuman MMTB tasarrufidagi 49-umumta'lim maktabi Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'quvchilarda lingvistik, kommunikativ, madaniy va ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik metodlar va ta'lim texnologiyalarining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida darslarni tashkil etish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, nutqiy faolligi va badiiy tafakkurini rivojlantirish masalalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *ona tili va adabiyoti; kompetensiyaviy yondashuv; lingvistik kompetensiya; kommunikativ kompetensiya; metodik asoslar; ta'lim jarayoni; zamonaviy pedagogik texnologiyalar.*

Аннотация: *В статье анализируются методические основы реализации компетентностного подхода на уроках родного языка и литературы. Рассматривается значение современных педагогических методов и образовательных технологий в формировании у учащихся лингвистической, коммуникативной, культурной и творческой компетенций. Особое внимание уделяется организации учебного процесса на основе компетентностного подхода, развитию самостоятельного мышления, речевой активности и художественного восприятия обучающихся.*

Ключевые слова: *родной язык и литература; компетентностный подход; лингвистическая компетенция; коммуникативная компетенция; методические основы; образовательный процесс; современные педагогические технологии.*

Abstract: *This article analyzes the methodological foundations for implementing a competency-based approach in mother tongue and literature classes. The study highlights the role of modern pedagogical methods and educational technologies in developing students' linguistic, communicative, cultural, and creative competencies. Special attention is given to organizing the learning process based on the competency-based approach, as well as to fostering students' independent thinking, speech activity, and literary perception.*

Keywords: *mother tongue and literature; competency-based approach; linguistic competence; communicative competence; methodological foundations; educational process; modern pedagogical technologies.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri – o'quvchilarda faqat nazariy bilimlarni emas, balki hayotiy

muammolarni mustaqil hal eta olishga xizmat qiladigan kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir. Shu nuqtayi nazardan, umumiy o'rta ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, ona tili va adabiyoti fanlari bu jarayonda alohida o'rin egallaydi, chunki mazkur fanlar o'quvchilarning nutqiy madaniyati, tafakkuri, dunyoqarashi hamda shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Ona tili va adabiyoti darslari orqali o'quvchilarda lingvistik bilimlar bilan bir qatorda kommunikativ, madaniy, estetik va ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyati mavjud. Biroq an'anaviy ta'lim jarayonida bu fanlar ko'proq nazariy bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, o'quvchilarning amaliy nutqiy faoliyati va mustaqil fikrlashi yetarli darajada rivojlanmasligi kuzatiladi. Shu sababli ta'lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ko'rib chiqish, dars jarayonida interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha va ijodiy topshiriqlardan samarali foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuv ona tili va adabiyoti ta'limida o'quvchini bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllantirishni nazarda tutadi. Bu yondashuv o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, matn bilan ishlash ko'nikmalarini takomillashtirish, badiiy asarlarni tahlil qilish orqali hayotiy xulosalar chiqarish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, u o'quvchilarning milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalanishiga, til va adabiyotga bo'lgan ongli munosabatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan o'rganish, uning samarali shakl va usullarini aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etish dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi. Mazkur maqola ana shu ehtiyojdan kelib chiqib, kompetensiyaviy yondashuvning nazariy va metodik jihatlarini yoritishga qaratilgan.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar mazmunan o'quvchilarning bilim darajasini oshirish bilan birga, ularni mustaqil fikrlashga, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga hamda hayotiy vaziyatlarda bilim va ko'nikmalarini samarali qo'llay olishga yo'naltirilgan kompetensiyalarni shakllantirishni taqozo etmoqda. Shu jihatdan qaraganda, kompetensiyaviy yondashuvni ona tili va adabiyoti darslarida tatbiq etish masalasi alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki mazkur fanlar o'quvchilarning nutqiy madaniyati, tafakkuri, muloqot qobiliyati va estetik didini rivojlantirishda yetakchi o'rin tutadi.

Zamonaviy jamiyatda axborot oqimining keskin ortishi, kommunikatsiya shakllarining murakkablashuvi va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi o'quvchilardan yuqori darajadagi til kompetensiyalarini talab etmoqda. An'anaviy bilimga yo'naltirilgan ta'lim modeli bu talablarni to'liq qondira olmayotgani sababli, ona tili va adabiyoti ta'limida kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish usullarini takomillashtirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Ayniqsa, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, matnni tahlil qilish, baholash va ijodiy qayta ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda zamonaviy metodik yondashuvlarga ehtiyoj ortib bormoqda.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta’minlash, ularning ijtimoiy moslashuvi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ona tili va adabiyoti darslari orqali o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish hamda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyati mavjud. Biroq bu imkoniyatlardan to‘liq foydalanish uchun ta’lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta tashkil etish zarur.

Shu bois ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan asoslash, uning samaradorligini aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etish bugungi ta’lim tizimi oldida turgan dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur masalaning chuqur tadqiq etilishi ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning nutqiy va madaniy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish, avvalo, mazkur yondashuvning nazariy asoslarini to‘g‘ri anglashni talab etadi. Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini integratsiyalashgan holda shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ularning real hayotiy vaziyatlarda mustaqil faoliyat yurita olish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu yondashuvda bilim o‘z-o‘zicha maqsad emas, balki shaxsning amaliy faoliyatida qo‘llaniladigan vosita sifatida qaraladi.

Ona tili ta’limida kompetensiyaviy yondashuv, eng avvalo, lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Lingvistik kompetensiya til birliklarini bilish va ularni to‘g‘ri qo‘llashni o‘z ichiga olsa, kommunikativ kompetensiya fikrni og‘zaki va yozma shaklda mantiqiy, ravon va maqsadga muvofiq ifodalash qobiliyatini nazarda tutadi. Dars jarayonida matn bilan ishlash, suhbat, munozara, muammoli savollar va ijodiy topshiriqlarni qo‘llash o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi hamda ularning til birliklaridan amaliy foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Adabiyot darslarida kompetensiyaviy yondashuv badiiy asarlarni faqat mazmunan o‘rganish bilan cheklanmasdan, ularni tahlil qilish, baholash va hayotiy tajriba bilan bog‘lashga yo‘naltiriladi. Bu jarayonda o‘quvchilarda estetik did, badiiy tafakkur, axloqiy qadriyatlar va tanqidiy fikrlash kompetensiyalari rivojlanadi. Badiiy matnlar asosida muammoli vaziyatlar yaratish, qahramonlar xarakterini baholash, muallif pozitsiyasini aniqlash kabi faoliyatlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi.

Kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirishda interfaol va innovatsion metodlarning ahamiyati katta. Muammoli ta’lim, loyiha metodi, klaster, insert, “aqliy hujum”, rol o‘ynash va munozara kabi metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar bilimlarni tayyor holatda emas, balki izlanish va muhokama jarayonida o‘zlashtiradilar, bu esa ularning bilimlarni mustahkam va ongli egallashiga xizmat qiladi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida baholash tizimini takomillashtirish ham muhim hisoblanadi. An’anaviy baholash ko‘proq bilimni tekshirishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, kompetensiyaviy baholash o‘quvchilarning bilimdan foydalanish qobiliyatini

aniqlashga qaratiladi. Portfoliolar, loyihaviy ishlar, ijodiy topshiriqlar va ogʻzaki chiqishlar orqali baholash oʻquvchilarning real kompetensiyalarini namoyon etishiga imkon yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish taʼlim jarayonini mazmunan boyitadi, oʻquvchilarning nutqiy, madaniy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv asosida tashkil etilgan darslar oʻquvchini faol, mustaqil fikrlovchi va ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish masalasini oʻrganish zarurati, avvalo, zamonaviy taʼlim tizimida shaxsga yoʻnaltirilgan va natijaga asoslangan taʼlim modeliga oʻtish jarayoni bilan bogʻliqdir. Bugungi kunda oʻquvchilardan nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki ularni turli hayotiy vaziyatlarda mustaqil va samarali qoʻllay olish talab etilmoqda. Shu sababli ona tili va adabiyoti fanlarini oʻqitishda anʼanaviy yondashuvlar bilan cheklanib qolmasdan, kompetensiyaviy yondashuvning ilmiy-metodik asoslarini chuqur tahlil qilish zarur boʻlib qolmoqda.

Mazkur mavzuni oʻrganish zarurati yana shundan iboratki, ona tili va adabiyoti fanlari oʻquvchilarning nutqiy madaniyati, tafakkuri va maʼnaviy dunyosini shakllantirishda yetakchi oʻrin tutadi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar orqali oʻquvchilarda lingvistik, kommunikativ, madaniy va ijodiy kompetensiyalarni tizimli ravishda rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Biroq amaliyotda bu yondashuvni toʻliq va samarali tatbiq etishda metodik muammolar mavjud boʻlib, ularni ilmiy asosda oʻrganish va yechimlar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish oʻqituvchidan yangi pedagogik fikrlashni, darsni rejalashtirish va tashkil etishda innovatsion metodlardan foydalanishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur mavzuning oʻrganilishi oʻqituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga, taʼlim jarayonining samaradorligini oshirishga va oʻquvchilarning mustaqil fikrlash hamda ijodiy faoliyatini qoʻllab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Demak, ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning metodik asoslarini chuqur va tizimli oʻrganish bugungi taʼlim amaliyoti uchun zarur boʻlib, u taʼlim sifatini oshirish, oʻquvchilarning nutqiy va maʼnaviy rivojlanishini taʼminlash hamda raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga qaratilgan dolzarb ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish zamonaviy taʼlim tizimining muhim va ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv oʻquvchilarda faqat nazariy bilimlarni egallashni emas, balki ularni amaliy faoliyatda qoʻllay olish, mustaqil fikrlash, muloqotga kirisha olish hamda ijodiy yondashuv koʻnikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, kompetensiyaviy yondashuv ona tili va adabiyoti fanlarining mazmuni va metodikasini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar oʻquvchilarning lingvistik, kommunikativ, madaniy va estetik

kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ayniqsa, interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish, matn bilan ishlashning zamonaviy shakllarini joriy etish hamda o'quvchilarning mustaqil va ijodiy faoliyatini rag'batlantirish ta'lim jarayonining mazmunini boyitadi. Bunday yondashuv o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi, badiiy tafakkurini rivojlantiradi va ularni ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonida o'qituvchining rolini ham tubdan o'zgartiradi. O'qituvchi bilim beruvchi subyekt sifatida emas, balki yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi va maslahatchi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa pedagogdan yuqori darajadagi metodik mahorat, innovatsion fikrlash va kasbiy kompetensiyalarni talab etadi. Shu bilan birga, baholash tizimining kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta tashkil etilishi o'quvchilarning real bilim va ko'nikmalarini aniqlash imkonini beradi.

Umuman olganda, ona tili va adabiyoti darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan asoslash va amaliyotga joriy etish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning nutqiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlash hamda raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli mazkur yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlar va metodik izlanishlar kelgusida ham dolzarbligini saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, G., & Mahmudov, N. Ona tili ta'limining zamonaviy metodlari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Alimuhamedov, R. Pedagogik texnologiyalar va ta'lim samaradorligi. Toshkent: Fan.
3. Azimov, A. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'limni tashkil etish. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
4. Boltaboyev, H. Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
5. G'ulomov, A. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Jo'rayev, R. Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Ma'naviyat.
7. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
8. Mahmudov, N., & Nurmonov, A. O'zbek tilining nazariy masalalari. Toshkent: Fan.
9. Mavlonova, R. Ta'limda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi.
10. Mirzayev, T. Adabiyot darslarida badiiy matn tahlili. Toshkent: Fan va texnologiya.
11. Musurmonova, O. Pedagogik kompetensiya va kasbiy mahorat. Toshkent: O'zbekiston.
12. Norboyeva, S. Ona tili ta'limida kommunikativ yondashuv. Toshkent: Innovatsiya.
13. Qodirov, B. Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv. Toshkent: Fan.

14. Saidahmedov, N. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Moliya.
15. Xudoyberganova, D. Ona tili va adabiyoti darslarida interfaol metodlar. Toshkent: O‘qituvchi.